

cinnæ respondere textui Hebræo erudite Cornelius notat. Nempè Christus Dominus dicitur *nimis charitate* homines diligere, eosque colere. Vicem ergo amoris et zeli ab hominibus Deus expetit, et tota nimietate mentis diligi et zelari. Apposite Adamus de Persenia ita scribit : « Si mediatori vis amicitias jungere, si digne vis mysterio mediatrix assistere, vide ne discedas a medio, vide ne quid nimis, ne quid facias sine modo. In oculis hominum piis conformare moribus conviventium; sed in conscientia coram Deo, si potes, alios transgredere diligendo. » In hoc solum est in quo Moderator sæculorum nostra delectatur immoderantia, cum nostri amoris affectio, in ipsum sine modo intenditur et mensura, « tota nimietate amoris humani diligi expectat. » Deus enim zelum qui in amore fundatur, plurimi aestimat et appetiatur, ac si zelus tantæ æstimationis et prelii ut participaret aliquid divini ex ordine supernaturali. Dicit enim, *Ezech.*, *xx*, 3 : *Ego sum Dominus Deus tuus zelotes*. Quando Redemptor noster æterni Patris sui zelavit honorem in profanatione templi sive domus sue, dixit : *Zelus domus tue comedit me*. Ubi considerandum verbum hoc, *comedit*. Cibum in substantiam alii sive comedentis transmutari solet; unde Christus de sumentibus sanctissimum suum Corpus, dicebat : *Manet in me, et ego in eo*. Videtur ergo dici posse quod Verbum incarnatum certo quodam modo transformatum et conversum in zelum. *Zelus comedit me*. Proinde Deus et zelus quodammodo fit una et eadem res. Sic Deus volens animum addere Prophætæ Ezechielii, ut honorem suum concitatum defenderet, dixit ei : *Ponam zelum meum in te*. *Ezech.*, *iii*, 25.

VERSUS 38.

Hoc est maximum et primum mandatum.

1. — S. Anselmus, in *Math.*, rationem reddit, cur præceptum hoc maximum et primum appellatur : « Primum et maximum dicitur, quia ante omnia, debemus illud quasi unicum pietatis fundamentum in intimo corde collocare, sicut enim fundamentum totius ædificii fulcrum est, ita in spirituali animæ fabrica, charitas basis et fundamentum est pietatis nostræ erga Deum religionis. »

2. — Cajetanus præceptum hoc primum dici sentit, in intentione supremi Legislatoris : « Est enim primum in intentione Legislatoris, quia hoc præcipue intendit; » in cunctis enim scripturis utriusque Testamenti, in omnibus Prophetarum oraculis, in universis præceptis et consiliis Evangelicis, Sapientia increata nullum alium finem sibi propositum habuit, præterquam amorem Dei et proximi dilectionem : *Finis præcepti est charitas*. « Magnum, » inquit Cajetanus, « quantitate virtutis in genere mandatorum, utpote excedens reliqua

« et virtualiter continens reliqua. » Omnia hæc enim a Deo data præcepta charitatem pro objecto habent, omnia virtualiter in præcepto dilectionis includuntur. Paulus de Palatio ait : « Maximum, sine quo reliqua parva, imo sine quo, secundum Apostolum, ipsa maxima nihil sunt; » conformiter celebri illi discursui : *Si lingua hominum loquatur et Angelorum; ubi clare deducitur, quod si quis egenis omnem suam daret substantiam, suumque corpus super prunas extenderet, ita ut ardeat, charitatem vero non habeat, nullum sibi inde acquiritur sit meritum. » An non et maxima? At sine maximo mandato, adeo non sunt illa maxima, ut nihil sint; contra vero, quæ minima sunt, cum maximo mandato maxima redduntur; calix aquæ frigidæ ex dilectione, res maxima est, siquidem ipsum meretur cælum. »*

3. — Etenim primum, non modo in lege scripta, sed etiam naturali, siquidem natura ipsa nos docet, ut supra omnem rem creatam Deum creatorem nostrum diligamus, a quo recepimus esse et omnia bona, quod possidemus.

4. — Apostolus charitati, inter omnes alias virtutes, primum attribuit, dicens, *I Cor.*, *xii*, 13 : *Major autem horum est charitas*. Ennodius ait : « Imperatoris loco dominatur, semel penetrabilibus cordis infixâ dilectio. » S. Augustinus quoque regis alicujus similitudine utitur, qui e throno suo non recedens, imperet, cunctosque regni sui ministros operari faciat : « Quidquid jusserit, per totam imperium emanat, movet solum labia, movetur tota provincia; » eodem modo charitas tanquam Regina præsidet et imperat aliis virtutibus et hæc præcepto illius operantur; imo nulla illarum quidquam boni aut Deo grati operari potest, nisi ab ipsius imperio associata fuerit; ita in dicta epistola veridicus Apostoli calamus attestatur. Memorandum hoc loco est, illud in *Levitico*, *ii*, 13, a Deo datum præceptum : *Quidquid obtuleris sacrificii, sate condies*. Numquid, inquit Deus per Prophetam, *manducabo carnes taurorum*; quid igitur hic latet mysterium quod ad omnes oblationes sal adhiberi jubeat? *Omnia in figurâ contingebant*. Septuaginta legunt : *Amore condies*; scire enim nos volumus, quod nulla oblatio nullumque opus, licet alias in se bonum sit; in conspectu divino meriturum aut gratum esse poterit, nisi hoc dilectionis condimento fuerit conspersum.

5. — Charitas in multis Scripturæ locis, auro assimilatur; quia sicut hoc superioris est ordinis, majorisque valoris omnibus aliis metallis, ita ipsa omnes alias excedit virtutes, majorisque estimanda venit; potest et alia quædam analogia in medium adduci: nam sicut is, qui aurum habet, omnia habere dicitur, eo quod per hoc viam sibi sternat ad honores, famam, applausus, per hoc palatia, hortos, status, principatus et quidquid apud homi-

nes in pretio est, comparatur, eodem modo, qui hoc divini amoris auro locuples est, omnium aliorum operum honorum, eleemosynarum, jejuniorum, solitudinum, orationum, sanctorum peregrinationum merita virtualiter possidet. Angelus in Apocalypsi, *iii*, 18, Episcopo cuidam hoc consilium dedit : *Suadeo tibi emere a me aurum ignitum, probatum, ut locuples fias*; ideoque S. Anselmus pie meditatur, quod licet nec manus, nec pedes, nec oculos, nec alias corporis partes haberet, quibus in servitio Dei operari posset, solum tamen cor, illi relictum sufficeret. « Aufer, Domine, a me, si velis, substantiam, manus, pedes, oculos : solum relinque cor, quod te diligam, hoc enim solo tibi placebo. »

6. — S. Ambrosius dicit, dictionem *charitas* inde derivari, « quin illi charius nihil inveniri potest; » inter omnia creata nihil invenitur, cum quo comparari possit, ad usque S. Triadis thronum ascendit, seque pari loco cum Spiritu Sancto collocat, qui sanctissimus hic Spiritus, charitatis, et amoris glorioso titulo appellatur, imo omnibus adæquatur tribus Personis divinis : *Deus charitas est* : in ipsius solius potestatem, non vero aliarum virtutum, Deus Paradisi gloriam et beatitudinem consignavit, adeo ut, si quis ad portas æternales pulsaret, qui vivum se in eremum sepelivit, aut qui virginitalis lilium illibatam conservavit, vel qui pro Christianæ religionis defensione assari et torreri se permisit, nisi tamen hoc amoris igne pariter ardeat repulsam utique tarpem patietur; et contra vero, quod si anima aliqua ad fæces usque in dissolutionem suarum sordibus immersa fuerit, Deus autem hanc ei fecerit gratiam, ut vel unicam tantum hujus amoris scintillam concipiat, mox cælum sibi ante faciem patefacere videbit. S. Apostolus, qui non tam per revelationem, quam per visionem de rebus cœlestibus loquitur, siquidem raptus usque ad tertium cælum, dum ejus decorem exaggerat, quibus, obsecro, illud præparatum esse dicit? num forte illis, qui diris flagellis se excarnificaverunt? aut vero illis, qui omnes opes suas pauperibus erogarunt? aut denique iis, qui hic in terris vitam duxerunt apostolicam, et animas convertentium? Audite, quibus præparatum esse dicit, *I Cor.*, *ii*, 9 : *Quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum*; quisquis enim hic Deum magis dilexerit, ad sublimiores gloriæ gradus tollitur in altum. Quando in Apocalypsi, *xxi*, 16, dicitur : *Mensus est civitatem de arundine curæ*, idem est, ac si diceretur, quod juxta mensuram charitatis æterna dabitur beatitudo. « Qui plus habebit de charitate, » inquit S. Thomas, « perfectus Deum videbit et beator erit. » Quo modo implendum esse existimatis dictum illud æternæ et primæ Veritatis, regnum ejus intra nos esse dicentis : *Regnum Dei intra vos est*? certe non alio, nisi quando in corde nostro charitas ardet,

tunc enim certum quoddam illius regni pignus possidemus; de hoc amore S. Bernardus, *Serm. lxxxv in Cant.*, ita scribit : « Is per se sufficit, per se placet, et propter se; ipse meritum, ipse præmium sibi est amor. »

7. — Unica duntaxat hujus ignis scintilla ejus valoris et efficacia est, ut, si infernum penetrare posset, illum illico transformaturus esset in paradysum, et hic forte finis petitionis, ab Epulone ad Abraham factæ, ut scilicet ad ejus ardorem refrigerandum, Lazarus unicam tantum illius aquæ guttam afferret, quæ civitatem Dei inundat, q. d. quod, sicut minimus quidam gratiæ justificantis gradus ad innumeras culpas extinguendas sufficit, ita quoque unica tantum gratiæ et charitatis scintilla ad innumeras penas extinguendas sufficit. Ubi notandum, quod non frustra digitum petat, *Luc.*, *xvi*, 24 : *Eeternum digitum*, nimirum ad amorem divinum et Spiritum Sancti gratiam alludere voluit, qui digitus est manus Dei : « Dextræ Dei tuæ digitus; » et quidem si gloria beatis in virtute charitatis conceditur, cur non etiam de charitate asserere poterimus, quod S. Augustinus de gloria scribit, nimirum : « Tanta est dulcedo futuræ gloriæ, quod si una stila in infernum deflueret, « totam damnatorum amaritudinem iudulcoraret. »

VERSUS 39.

Secundum autem simile est huic : Diliges proximum tuum sicut teipsum.

Secundum autem simile est huic.

1. — Secundum hoc præceptum primo simile dicitur, quia ambo in eundem scopum tendunt, qui est amare, vel etiam, quia secundum derivatur a primo. Auctor Imperfecti ait sensum esse : « Simile est, sicut qui amat Deum, quia imago Dei est homo; sicut in imagine sua Rex honoratur et contemnitur, sic et Deus in homine vel diligitur vel oditur; nemo potest hominem odire, qui Deum amat, nec potest Deum amare, qui hominem non odit; » juxta illud S. Joannis, *I Epist.*, *iv*, 20 : *Si quis dixerit : quantum diligo Deum, et fratrem suum oderit, mendax est*; moxque indissolubile hoc argumentum subiungit : *Qui enim non diligit fratrem suum, quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere? tandem Deum, præceptum dilectionis proximi conjunctum cum præcepto amoris sui sanxisse concludit, dicens : Et hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligit et fratrem suum*. Idem Auctor Imperfecti, impossibile esse, ut quis Deum amet, non amando proximum, hac similitudine demonstrat : « Quis enim honorat Regem, et contemnit imaginem ejus, aut quis honorat imaginem et contemnit autorem imaginis? » Albertus Magnus super Mattheum ait :

« Dicitur simile, quia est de eadem dilectione, una enim et eadem dilectione diligitur Deus, et imago ejus in proximo. »

2. — Carthusianus ait : « *Simile non æquale in dignitate, sed proxime sequens*; » verumtamen si attente sollicitudo Christi consideretur, in imprimenda nobis dilectione nostra, invenimus ipsum præceptum hoc quasi pari cum dilectione sua loco habuisse, nosque pari, qua seipsum, dilectione amasse. Eusebius Emissenus ait : « Maximum quidem circa hominem divini amoris insigne est, quod inter ipsa mundi principia imaginem et similitudinem Dei servus accepit, sed plane amplius est, quod nunc personam et formam servi Dei assumpsit; » unde nescio, an dicere ausim, amorem, quo Pater æternus nos dilexit, parem vel superiorem fuisse illo, quo proprium proscutus est Filium; nam ut S. Augustinus ait : « O inestimabilis dilectio charitatis! ut servum redimeres, Filium tradidisti. »

3. — Quæri hoc loco potest, cum Phariseus Christum non nisi de primo præcepto interrogavit, dicens : *Magister, quod est mandatum magnum in lege*, quid est, quod nunc etiam respondeat? Lucas Brugensis ait : « Plus itaque docet Jesus, quam fuerat rogatus; de maximo mandato rogatus, addit et a maximo proximum; » neque mirum, est etenim divine charitatis proprium, in suis erga nos gratis, et favoribus semper abundare, juxta quod proficitur Ecclesiæ dicens : « Abundantia pietatis tue, merita supplicum excedis et vota; » ecce tibi fructum, quem nobis confert noster ad divinam bonitatem accessus et approximat, *Psal. xxxii, 6* : *Accedite ad eum et illuminamini; et facies vestre non confundentur*. Alia nihilominus superest ratio, et principalior quidem, cur præcepto amoris divini immediate subjungatur illud de amando proximum, ut scilicet dicamus, quanta utriusque sit dependentia ad invicem, quod scilicet alterum nequeat subsistere sine altero, sed necessario copulentur ad invicem, nullisque secundum sit roboris sine primo; nemo namque Deum amare potest, nisi eodem pariter amore feratur in proximum, utpote imaginem Dei, ideoque aptissime S. Augustinus amorem Dei et proximi indissolubili inter se nexu uniri testatur, inquit : « Ut non immerito plecumque Scriptura pro utroque unum ponat. »

4. — Imo adeo hæc infallibilis est veritas, scilicet quod, qui utrumque non amat, neutrum amet, ut unicuique nostri in Deum amoris indicium sit, dilectio proximi id quod non obscure nos docuit Apostolus, inquit, *Rom., xii, 8* : *Nemini quidem debetis, nisi invicem diligatis*; ast ubi, inquit mentio indivisibilis primi et principalis præcepti de amando Deum ex toto corde, anima et mente nostra? nequaquam profecto hoc ab altero Apostolo dividendum censuit, dum immediate subjungit :

Qui enim diligit proximum, legem implevit; respici S. Paulus insigne illud Christi effatum, *Matth., xxi, 40*, dicens : *In his duobus, amoris scilicet Dei et proximi unitim sumptis, mandatis universa lex pendet, nec obstat, quod solus in proximum dilectionis meminisset* : « Quia una et eadem dilectione diligitur Deus, et imago ejus in proximo, » inquit Albertus Magnus : « Ratio quippe diligendi proximum, » juxta Carthusianum, « est Deus; ergo qui proximum diligit, Deum diligit; » in proximo namque imaginem Dei veneremur oportet, huncque diligamus in persona eorum; unde idem subdit Carthusianus, quod etiam duo sint præcepta : « Unum tamen frequenter ponatur pro utroque, quia nec Deus sine proximo, nec proximus sine Deo diligitur. » Vult igitur Deus, ut in amore aut beneficio, quod proximo exhibemus, nequaquam hujus aut defectus aut demerita respiciamus, quibus forte quandoque offensi fuimus, sed eum consideremus ejusque amoris intuitu fratrem diligamus, qui nobis de proximo amando præceptum statuit. Adhuc insignem porro hujus similitudinem Chrysostomus : « Quemadmodum enim si nos quempiam dilexerimus, dicere solemus : si hunc diligis, me ipsum diligis, ita et Christus hoc ipsum declarat, dicit : *Secundum simile est hunc*. » Juxta proportionem affectus, quo proximum prosequitur, Deus noster in pondere sanctuarum amorem ponderat, quo erga ipsum afficimur, adeo ut B. Laurentius Justinianus in *fasciculo divini amoris* scribat : « Stateram quamdam spirituale divini amoris proximi voluit esse dilectionem. » Quod si dixeris, Deum nobis præcepisse, ut totum amorem nostrum sibi exhibeamus; dicit enim : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua*; adeoque nihil tibi reliquum esse, quod proximis exhibeas, dum ipse totam amorem sibi vindicat, respondeo, Deum nobis præcipere, ut ex eo debito eodem, quod Deo solvimus etiam proximo, ad ejus computum, quod debemus, pendamus; ita ut eo amore, quem Deo debemus, etiam proximum diligamus, dammodo is ob Dei amorem diligitur. Unde S. Leo inquit : « Dilectio proximi dilectio Dei est qui plenitudinem legis et Prophetarum in hac gemine charitatis unitate constituit, ut nemo ambigeret Deo se offerre, quod homini contulisset, dicente Sal-vatore, cum de alendis juvenisque pauperibus loqueretur : *Quod uni eorum fecistis, mihi fecistis*; » ideoque in cunctis illis misericordie operibus, Deus ipse in propria persona immediate se debitorem esse agnoscit : *Hospes eram, et collegistis me; infirmus, etc.* Chrysostomus, *Hom. lxxiii in Matth.*, considerat, quod quando Petrum, num illum amaret, interrogavit, atque de hoc ipso tria vice rigorosum examen instituit, protinus subjunxit : *Si diligis me, pascue oves meas*. Evidentius

enim nostri erga Deum amoris signum edere non possumus, quam proximorum dilectionem. Moyses unquam duas e monte tabulas digito Dei scriptas, deportavit, in quarum altera insculpta erant præcepta ad cultum et reverentiam Dei spectantia; in altera vero proximum concernentia; at vero strepitum populi, vitulum adorantis inaudiens protnus, *Exod., xxxii, 19* : *Projecit manu tabulas, et confregit eas ad radicem montis*; circa quod factum quæsitio surgit : ex quo enim zelus honoris Dei contemerali eum induxit, ut tabulas illas lapideas frangeret que utpote manibus illis exculpæ, qua cunctis crealis esse suum dedere, quovis opulento thesauro pretiosiores erant, cur saltem non reservavit tabulam istam, in qua præcepta proximum concernentia, descripta erant? nihil mirum est, quod tabulam illam confregit, in qua Deus solus adorari et coli præcipiebatur, siquidem actualiter Dei loco, bovem adorabant; at vero, quod etiam in multas partes alteram comminuerit, quæ ipsum ad hoc necessitas adigebat? *Omnia in figura contingebant*; per hoc enim docemur, quod, qui amorem in Deum amittit, per necessariam consequentiam simul etiam amittit illum, qui proximo debetur. « Quia, » ut Haymo ait, « in dilectione proximi consistit et dilectio Dei, neque enim Deus sine proximo, nec proximus sine Deo diligi potest. » S. Bernardus hæc duo præcepta, duabus aliis alicujus avis assimilat : avi enim ad volandum unica tantum ala nequaquam sufficit, sed requiritur utraque; ita quoque : « Nullus homo cum una ala poterit volare ad cælum : quare? quia nec sola dilectio Dei sine dilectione proximi, nec sola dilectio proximi sine dilectione Dei valet ad consequendam æternam beatitudinem. »

Diliges proximum tuum.

5. — Carthusianus ait : « *Proximum*, id est, quemlibet hominem in hoc mundo conversantem. » Lucas Brugensis similiter ait, omnes illos proximos nostros censendos et reputandos esse, qui ex eodem nobiscum luto plasmati fuere : « Quemlibet alium hominem, quantumvis vilem, barbarum aut incognitum tibi, etiam inimicum. » S. Augustinus in epistola quadam pariter ait : « *Proximus* sane hoc loco non sanguinis propinquitate, sed rationis societate pensandus est, in qua socii sunt omnes homines; nam si pecunie ratio socios facit, quanto magis ratio nature, non negotiandi, sed nascendi lege communis. »

6. — Quod si ad hoc præceptum adimplendum nullum aliud haberemus motivum, potentissimum profecto esset, quod certum esse sciamus, nos per illud omnibus aliis præceptis et legibus a cælesti Legislatore statutis, plenissime satisfacere, *Rom., xiii, 8* : *Qui enim diligit proximum, legem adimplevit*. Quæris legem, » inquit S. Bernardus; « quæ-

ris mandatum? hoc est, inquit, *mandatum, ut diligatis invicem*. » Omnes leges nature, scripte et Evangelicæ, quas mundus unquam habuit, præter hunc amorem nihil in substantia præcipiunt : *Si quod est aliud mandatum*, inquit Apostolus, *in hoc verbo instauratur*. S. Augustinus legit : *Recipit talatur*. S. Ambrosius verit : *Consummatur*. « *Dilectio* ges proximum tuum, sicut te ipsum, dilectio proximi malum non operatur; plenitudo ergo legis est dilectio. » Verba hæc trutine superponantur et in explorato pondere invenietur, quod quisquis hoc præceptum adimplet, sancte et immaculate vivat. Filius Dei præceptum istud, suum appellat, non quia alia non sint sua, sed ut per hoc doceat, quod quod hoc præceptum specialem a suis sequacibus obedientiam exposcat quodque hoc nobis præ cunctis aliis commendatum esse cupiat, *Jovan., xvi, 12* : *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem*. Quando Apostolos suos per mundum dispersit, ut Evangelium annuntiarent, novam gratiæ legem promulgarent, abominabilemque idololatriam disperderent, quo, obsecro, ex signo, discipulos suos, tanquam tales, agnoscendos esse dixit; nam forte ex dono linguarum, prophetiæ, miraculorum, extasium, aut vero ex conversione populo, falsorum numerum demptione, vel exhibitia in supplicii tolerantia? Minime gentium, sed, *Jovan., xii, 35* : *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem*; multi quoque reprobi miracula fecerunt : *Discedite a me operari iniquitatis*; sed infallibile veræ sanctitatis signum est, dilectio proximorum; ac prout D. Chrysostomus ait : « Omissis miraculis, dilectionis eos signo notat, quando hæc maxime sanctorum hominum indicium est. » Spiritus Sanctus in forma visibili super Christum descendens, columbæ similitudinem sibi assumpsit : « Ideo autem Spiritus Sanctus speciem columbæ suscepit, » inquit Auctor Imperfecti, *Hom. xi*, « quoniam præ omnibus animalibus hæc cultrix est veritatis; » pergit idem Auctor plenus demonstrare, quod omnes quidem aliæ virtutes fletu et simulate exereci possint, sed non ista : « Habet diaboli et mansuetos et humiles, habet castos et eleemosynarios et jejunos; » ita etiam hic serpens astutus negotia sua dirigit, ut et sui molis virtutibus extrinsecus dotati esse videantur : « Solam autem charitatem Sancti Spiritus non potest immundus spiritus imitari. » S. Pachomius olim paganus, in exercitiu Constantii militans, ex charitate, quam Christiani erga ipsum exercebant, illos vera religionis, veteraque legis professores esse agnovit, quia etiam inimicis, amoris et benevolentie signa exhibere non omitebant, ideoque ad Christianam fidem conversus fuit. Tertullianus refert, Gentiles Evangelii sequaces, obstupescerent, ad se mutuo dixisse : « Videte, ad invicem se diligant et ut pro altero mori sint parati; »

ex hac enim adeo ferventi et mutua dilectione, Deum illi adesse cognoscant, id S. Joannes attestat, dicens : *Si diligamus invicem, Deus in nobis manet et charitas ejus in nobis perfecta est.* I. Joan., iv, 12.

7. — Enimvero quam anxie Deus nobis hunc mutuam amorem inserere studuerit, facile dici potest ex modo, quem in nostra creatione observavit, siquidem plantis et animalibus ipsemet in propria specie individuorum multipliciter creavit; homo autem unicus et solus creatus fuit : *Faciemus hominem*, inquit in numero singulari; cur obscuro non omnia naturæ humanæ individua simul creavit sicut in natura angelica fecerat; cur uni soli homini esse suum dedit, ejusque propagationem tot sæculis diutissime distulit? nimirum ut solus ille genus humanum in universa terra propagaret. Verum ulterius querendum restat, cur, qui unicum duntaxat hominem creare volebat, unicam tantum mulierem et assignavit, quando ad humanam generationem citius propagandum multas creare, eique in conjuges assignare poterat? Dubium hoc jam dudum a S. Petro Damiano motum fuit, hisce verbis : « Cur Deus in principio unum solummodo creaverit hominem? » imo considerandum insuper quod mulierem ex costa viri desumpserit : « Ex quo nimirum tanquam deesset materia figulo, mulierem quoque sexum voluit propagare; » que omnia Deus hominis plasmatore facere voluit, ut nobis in hac natura nostra unionem insinuaret et dilectionem, ut videlicet posteri se omnes ab uno patre et una matre descendere agnoscentes, se mutuo tanto ardentius amarent : « Ut charitatem hominibus commendaret et in fraterni amoris unitate connecteret, quatenus propriæ origini congruentes nequaquam diversi resisterent mente, qui unum probarentur ex corpore. »

8. — S. Augustinus ait : « Ex uno Deus voluit omnes homines pendere, ut in sua societate non sola similitudine generis, sed etiam cognationis vinculo tenerentur. » Hoc argumento Deus apud Malachiam, II, 10, usus est adversus illos, qui proximos suos contemnebant : *Nunquid non poterimus omnium nostrum? nunquid non Deus unus creavit nos? quare ergo despicit unusquisque nostrum fratrem suum?*

Sicut teipsum.

9. — Qualiter hæc propositio intelligenda sit, S. Thomas his verbis declarat, dum ait : « Non intelligitur quantum teipsum, quia hoc esset contra ordinem charitatis, sed *sicut teipsum*, vel eo modo quo teipsum, quia non te debes diligere propter te, sed propter Deum, sic etiam proximum. Item in te, quod teipsum diligis, diligis te in eo, in quo vis tibi bonum, et tale bonum, quod sit secundum te, et legem Dei, et hoc est bonum

« justitiæ; sic etiam et proximo debes optare hoc « nam justitiam, unde debes eum diligere, vel « quia justus est, vel quia justus fit. » Hinc sententiæ S. Thomæ, conforme est, quod Dionysius Carthusianus super hoc Evangelium scribit : « *Sicut teipsum*, » inquit, « spirituali amore, de « siderando ejus salutem et cooperando ei ad « illum. » Cajetanus ad hoc se reflectit, quod in sacris Canticis, II, 4, sponsa, per quam anima justa intelligitur, de celesti amatore suo dixit, nimirum : *Ordinavit in me charitatem*, quodque Salvator noster ideo non dixerit : « *Quantum te « ipsum*, quin quadrat ordini naturæ, amoris, ac « charitatis, ut plus diligam me, quam proximum; » sed dicit, *sicut*, hoc est, eo modo, quo diligis te. » Quomodo vero modo et quo fine proximus diligendus sit, sequentibus nos verbis docere pergit, dum ait : « Amice amicebiliter; præcipitur enim ut diligas « proximum, propter bonum ipsius proximi et non « propter tuam utilitatem, sicut diligis teipsum, « propter te ipsum; diligere enim proximum « propter teipsum, non est diligere proximum, « sed est diligere teipsum; est enim dilectio con- « cupiscentiæ, non amicitie; » et ideo quiddam nobis volumus, nostris quoque proximis desiderare et procurare debemus, juxta illud, *Matth., VII, 12: Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines et vos facite illis; hæc est enim lex et Propheta.* Unde et S. Augustinus ait : « Ea est regula « dilectionis, ut quia homo vult sibi bona prove- « nire et proximo velit, et que sibi accidere mala « non vult et illi nolit. »

10. — Observandum est autem Christum hoc dilectionis præceptum, velut novum promulgasse, cum tamen in lege veteri præceptum fuerit; porro ut Maldonatus refert, Patres Græci ideo Christum hoc præceptum novum appellasse communiter dicunt, quia licet in veteri Testamento nobis quoque præceptum fuerit, ut proximam nostram sicut nos ipsos diligamus, in novo tamen ulterius præscribitur, ut ipsum plus quam nos adamemus, siquidem Christus non modo dicit : *Ut diligatis invicem*, sed insuper modum subjungit : *Sicut dilexi vos*; Christus autem amat nos, licet inimici ejus simus, tametsi ingrati, innumeris demeritis amorem hoc minime digni simus, etiamsi nulli rei adeo studeamus quam ut ipsum offendamus et indignè tractemus; in hoc igitur Christus a nobis imitandus est, ut licet proximi nostri amorem nostrum non mereantur, licet male ab iis habeantur, licet in nos ingrattissimi existant, non tamen ob id a beneficiendo ipsis desistamus, *Matth., v, 46: Si diligitis eos, qui vos diligunt, nonne et Publicani hoc faciunt? inquit Redemptor noster, et si salvaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis, nonne et ethnici hoc faciunt?*

11. — Post est hoc quoque loco perpendi, præ-

diets verbis alium quemdam proximos amandi modum nobis præscribi; nemo enim bene sibi velle desinit, licet multis propriis defectibus et vitis se obnoxium esse videat, ita pariter fratres nostri nobis amandi sunt, licet vitiosi et defectuosi existant, dirigendo oculos nostrum in eum, qui hoc præcipit, recognoscendo quoque in ipsis Dei imaginem et consequenter defectibus eorum compatiendo, eosque excusando.

Additiones.

a. — *Secundum autem simile est hæc: Diliges proximum*, etc. Addubitant Interpretes, an responsum idonee interrogationi respondeat? Legisperitus de primo et maximo præcepto interrogat, non de secundo : ergo idoneum forsitan alicui videri posset, quod secundum etiam Salvator tradat, cum de primo et maximo Legisperitus duntaxat interrogat. Percommode S. Augustinus sic dubio satisfacit, *lib. I de Doctr. Christ., xxv: Cum enim præcurrat dilectio Dei, sequitur dilectio proximi, ut eum « sicut teipsum diligas, simul et tui abs te dilectio « prætermittitur non est. » Scilicet novus in terris de cælis schola Magister consultissime captat occasiones, quo te doceat virtutum consequentias, et erodiat quod tunc nequaquam te diligas, cum peccas. Qui enim mortaliter peccat, odit animam suam. Abulensis inter alias questiones, sequentem quoque velutat, scilicet : « An peccatores diligant « seipsos? » Et sine ulla hesitatione negative respondet, inquit : « Dicendum quod mali non « amant seipsos, quia qui non amat animam suam « non amat seipsum. Mali autem non solum non « amant animam suam sed eam oderunt : *Qui enim « diligit iniquitatem odit animam suam. Psal., x, 6.* « S. Antoninus pariter ait : « Clare Sacra Scriptura « testatur quia peccatum facit hominem sibi ipsi « inimicum et odiosum. Non enim majus odium et « inimicitia potest ad aliquem demonstrari, quam « eum quis illum occidit et vita privat, quod est « maximum bonum in temporalibus bonis sed ut « dicitur, *Sap., xvi, per multum, scilicet peccati, « occidit homo animam suam*, quia, scilicet, privat « eam vita gratiæ; si peccatum mortale est, quod « excedit incomparabiliter temporalia et natura- « lia. » S. Augustinus dictum Psalmistæ, *Psal., x, 6: Qui diligit iniquitatem, odit animam suam*, ita declarat : « Non ei cui credit Deo, sed tantum animæ « suæ nocet dilector iniquitatis; » ac proinde indubitanter hoc statuit axioma : « Nemo malus qui « sibi non prius nocet. » Cornelius a Lapide, de damnis quæ nobismetipsis per peccatum accersimus hunc in modum discurre : « Etsi omnes Angeli « boni et mali, omnesque creature, atque adeo « Creator ipse in te conjurassent, omnemque alligandi potestatem in te exprormere statuisent, « nequaquam tantum tibi nocere, etiam de abso-*

« luta potentia possent, quantum ipse tibi nocere, « dom unum peccatum, etiam veniale tantum « admittis. » Abulensis nonnullas adducit rationes, quibus impios semetipsos non diligere probat, dicens : « Mali non vere diligunt se ipsos, quia « non volunt conservare integritatem interioris « hominis; neque appetunt bona spiritualia ejus, « neque operantur ad hoc, neque est eis delectabile « convivere sibi ipsis, redeundo ad proprium cor, « quia non inveniunt ibi nisi mala quæ abhorrent, « presentia quæ cogitant, præterita quæ egerunt, « futura quæ timent se facturos et passuros, et est « dissensio, neque concordant sibi ipsis propter « conscientiam remordentem. » Pater Alvarez magnum spiritualis vite director, talem hac de re textit discursum : « Si quis seipsum diligere nescit, et in « sui amore fallat in sui dilectione decipitur, et « putans seipsum amare, seipsum odit et perdit. « Curans amare proximum sicut seipsum, revera « non illum amat, sed odio habebit et perdet « tanquam seipsum. Ut ergo quis diligat seipsum, « primo odio habeat omne peccatum, et omnem « iniquitatem necesse est. Si enim amat iniquitatem « et vult eam inesse sibi, procul dubio nimis odit « se; et si amat, non jam crimina, sed peccata « leviora et patitur ea sibi inesse, licet ea non tantum « vehementer et desperanter, tamen etiam aliquan- « tulum odit se; odisse namque aliquem, ut omnis « schola proclamant, est velle malum illi, ut malum « illius est. Si ergo quis vult sibi magnum malum, « scilicet iniquitatem et grave crimen, ut falsum « bonum, atque adeo ut verum malum, non dubium « quin se ipsum nimis odit; et si vult sibi minus « malum scilicet vitam tepidam et imperfectam, et « in sterquilinio innumerabilem imperfectiorem « jacet, certum est quia seipsum odio habet; unde « in Psalmo scriptum est : *Qui diligit iniquitatem, « odit animam suam.* »

b. — Proximi nostri sunt omnes homines, secundum naturalem Dei imaginem, et secundum capacitatem gloriæ, ut docet D. Thomas, II, II, q. xlv, art. 7. Modus vero dilectionis indicatur : *Sicut teipsum*. Ut quemadmodum teipsum diligis, vere et sincere bonum tibi volendo, ac procurando, malum vero nolendo et averiendo propter tuum ipsius bonum, simili modo te debes erga tuum proximum exhibere, zelando ejus anime salutem; quem zelum Jesus commendat his verbis : *Diliges proximum tuum*. D. Hieronymus Rustico scripsit rationes aliquas urgentes que et nos merito ad hunc zelum extrimulare deberent : « Perspicuum « est, » inquit, « si negotiatores sæculi tanta susti- « nent, ut ad incertas periturasque divitias perve- « niant, et servant cum animæ discrimine, quæ « multis periculis quaerunt; quid Christiani negotia- « tori faciendum sit, qui venditis omnibus, quaerit « pretiosissimam margaritam, qui totis substantiæ

« suae opibus emit agrum, in quo reperiat thesaurum quem nec fur effodere, nec latro possit auferre? » Omnis hic bene expenditur et impenditur labor, crucis et adversitatis sufferentia, dum Filius Dei pro animarum salute triginta tres annos vite suae expendit in labores, cruciatu et arumnas. Ponderate hæc S. Bernardi præclara verba: « Ipse diligit vos tanquam viscera sua, tanquam fructum pretiosissimum crucis suae, tanquam dignissimam recompensationem effusis sanguinis sui. » Qui animam pretio sanguinis sui censuit dignam, illemet est, de quo scriptum est: *Spirituum ponderatur est*. Non potest ille falli, nec decipi, siquidem S. Joannes ait: *Ipse enim sciebat, quid esset in homine*. Et S. Augustinus, in *Psal. cii*, scribit: « Nemo fallit Redemptorem tuum; egit enim hic commercium, pretium solvit; sanguinem, inquam, fudit unicus Filius Dei pro nobis. O anima, erige te: tanti vales! » Quia Filius Dei dedit vitam suam, num difficile nobis videbitur impendere labores, et sustinere adversitates pro eodem læro? Totus in nos se viat infernus, corpus damnificari poterit, at non animam, puta innocentem. Sic quoque si ad salvandam animam proximi perdamus corpus, neque est quod timeamus infernum, quia a Deo recipimus remunerationem, nimirum quod amore Dei salvando animam proximi, propriam pariter salvemus.

VERSUS 40.

In duobus mandatis universa lex pendet et Prophete.

1. — « Id est, » ut glossa Interlinearis inquit, « ad hæc duo refertur totus Decalogus et monita Prophetarum ibi finem habent. »

2. — Lyranus ad id explicandum, similitudinem adducit materiarum speculatarum, in quibus omnes conclusiones a principio dependent: « De quo libet affirmativo vel negativo, sic in operabilibus dependent omnia ex dilectione Dei principaliter, et consequenter ex dilectione proximi; propter hoc omnia mandata legis et monitiones, non sunt nisi quedam explicationes istorum duorum mandatorum, quia omnia ordinantur ad dilectionem Dei et proximi. » Cajetanus hanc propositionem evidentem esse demonstrat, quod scilicet, quidquid in legibus præscribitur et in Prophetis legitur, ordinatum sit ad dilectionem Dei et proximi; Dei quidem: « Quia in hoc clauduntur omnia, quæ sunt fidei, spei, religionis et morum; proximi vero, quia et in hoc clauduntur, quæ sunt justitiæ, observantiæ, veritatis, amicitie, misericordiæ et similibus. » Lucas Brugensis verborum illorum: *In his duobus mandatis*, etc., hunc dicit esse sensum: « Eorum omnium, quæ lex et Prophete jubent, cavent, ordiant, statuunt, movent, docent, subdactis rationibus hæc est summa; dili-

gendum ab homine pro omnibus Deum et proximum sicut seipsum: hæc est totius legis epitome. »

3. — Opportune quoque circa hæc verba ponderanda est prærogativa quedam, quam nos Evangelicæ legis fideles præ Hebræis habemus, quibus ponderosum illud legis Mosaicæ jugum impositum fuit, quod S. Petrus, *Act. Ap.*, xv, 10, merito appellat *jugum, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus*; quia que in ea continentur præcepta moralia, judicialia et ceremonialia, ad numerum sexcentorum tredecim ascendebant; horum autem omnium substantiam Salvator noster uni tantum præcepto dilectionis sapientissime inclusit; quia tametsi dicat: *In his duobus mandatis universa lex pendet*, attamen ambo ad unicum solum Redemptorem tuum; legem implevit. De Naaman Syro Scriptura refert, quod cum se in Samaritanam recepisset, ut a læra curaretur, Eliseo indignatus fuerit, eo quod ab illo debita cum reverentia non reciperetur, jubereturque Jordanem adire, in eoque septies se lavare; unde ad suos demum reverti decreverat, dicens: *Nunquid aquæ magis salubres nobis erant in Damascus? quem proinde aliqui aulicorum, et familiariorum, accedentes, ita sunt allocuti: Pater, etsi rem grandem dixisset tibi Propheta, certe facere debueras, quanto magis, quia nunc dixit tibi: Lavare et mundaberis? quibus verbis Naaman permotus, Prophete jussibus facile acquievit, eaque executus sanitatem recepit. Homo a Deo creatus est, ut cælo potiretur, quia vero peccati lepra infectus fuit, pedem ei inferre nequit; quia nil coinquinatum intrabit in regnum colorum; quid igitur remedium, ut ab hac lepra curaretur? Lavare septies in Jordane; etenim Dei Filius in Ecclesia sua Sacramenta instituit, velut instrumenta ad conferendam gratiam, ordinavitque, ut per legis suæ observantiam, æternam consequeremur beatitudinem: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata; at vero num tibi hæc observantia difficilis esse videbitur: Etsi rem grandem dixisset tibi, profecto facere debueras, quanto magis quia nunc dixit tibi: Lavare et mundaberis? quod si Deus ad animam, ab hac peccati lepra mundandam, ad consequendum finem nostrum, ad fruentium Deo in sempiternum, ad evadendam penarum infernalium atrocitatem præcepisset, ut tota vita nostra vivos nos sepeliremus in eremis, ut vestiremur cilicio, ut in pane et aqua jejunaremus, profecto facere debueras; quia agitur de securitate æternitatis beatæ et evadenda penarum æternitate, quanto magis, quia nunc dixit tibi: Lavare et mundaberis? quanto æquius et justius est, ut in præcepti alicujus adeo facilis, quale est amoris, adimplerionem condescendas? a mesque objectum adeo dignum, a quo tot est beneficis præventus, Deum videlicet, creatorem et redemptorem tuum, qui in hujus dilectionis præ-*

mium, nos regni sui participes facere voluit? S. Thomas de Villanova proinde ait: « Attendite, fratres charissimi, attendite et videte qualia præcepta nobis jungunt Deus noster; non aspera et difficilia, non gravia et importabilia, non lacerare carnes verberibus, non pedibus nudis super ferros tribulos ambulare; sed quid? *Diliges, inquit, Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et proximum tuum*; nihil sive facilius sive delectabilius dari, aut imaginari sibi quis potest, quam amare. Unde eruditissimus Idiota, de divino amore scribens, ait: « Amor facilis res est, omnibus se exhibet, nulli se negat, capit cum juvenis et senex, vir et mulier, dives et pauper, summus et infimus, liber et servus, sæcularis et religiosus, debilis et fortis, nec est qui se valeat excusare. »

4. — Inter alias, quæ Propheta Evangelicus de nobis Christianis prædixit prærogativas, una hæc fuit, *Isa.*, x, 27: *In illa die computrescet jugum a facie olei*; oleum autem rotas expeditius currere facit, tametsi igitur collum jugo legis gratiæ onustum habeamus, hoc tamen charitatis oleum facilem et expeditum cursum nobis præbet: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatosi cor meum. Ambulabam in latitudine*. Unde S. Gregorius Nyssenus ait: « Induamur vincula charitatis, tale jugum non detrahemus, suave est, leve est, subentis vicem non alterit, sed demulcet. » Jugum hujus legis graviter ponderat, dum homo se ab eo conatur subducere, *Sup.*, v, 7: *Lassati sumus in via iniquitatis, ambulavimus vias difficiles*; at vero prona voluntate nos illi submittimus, ab eo nos recreari experimur, *Matth.*, xi, 28: *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos; tollite jugum meum super vos, jugum meum suave est, et onus meum leve*; qui amat, non laborat, ut communitur dicitur. Quodnam igitur ad exonerandum nos ab onere peccati, facilius hoc amore remedium inveniri poterit? Optime enim Chrysologus, *Serm.* xciv, ait: « Tenebre militiæ, delicati conflictus est, amore solo de cunctis criminibus reportare victoriam. » *Posuisti in loco spatioso pedes meos*, inquit David, *Psal.* xxx, 9, ubi S. Augustinus refutat eos, qui hæc mandatorum viam dicunt esse difficilem, dum ait: « Certe angusta via est, » quibus autem angusta sit, max declarat, inquit: « Laboranti angusta est, imitanti lata est. »

Additio.

a. — *In his duobus mandatis universa lex pendet et Prophete*. Multis pervestigant hujus loci interpretes, quomodo, quod universa lex præceptis de sectandis virtutibus, fugiendisque vitis, et quod Prophete prædicant de credendis mysteriis, id totum ex dilectione Dei et proximi dependat? Multos torst hæc difficultas compendio insinuata,

quam Zeno Veronensis, his verbis argute dissolvit, *Serm. de continentia*: « Quia virtus voluptates semper ofuscæ; nihilque uniceque nisi quod amaverit rectum est. » Nimirum, quisquis ita benevole erga Deum affectus est, ut eum ex toto corde diligit, quidquid mandatorum lege jusserit, quidquid mysteriorum per Prophetas prædixerit, id totum etsi perardum sit, amplectetur; nec quidquam veritatum censebit jure sectandum; sed Dei amorem continuo zelabit. Zelus enim qui suam radicem amori infixam habet, ille vel maxime zelum constituit, et defensorem honoris Dei. Sacri interpretes rationem ob quam Deus nominetur zelotes, *Exod.*, xx, 5: *Dominus tuus zelotes*, reddunt quia nimirum tenerime amat animas nostras, et a nobis vicissim totum exigit amorem: *Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex omnibus virtutibus tuis*. Zelotypus est; non vult ut loco ejus ullum alium diligamus, non permittit ut alteri cuiquam cordis nostri impendamus affectum. Dicitur zelotes, id est, zelum tenens, » exponit Tostatus. « Zelus autem est amor privatus, » nolens habere consortium in amato; et sic viri dicuntur habere zelum de uxoris suæ, quia volunt quod uxores suæ solos illos ament. Sic etiam Deus volebat quod Judæi eum solum coleant, et eum ut Deum cognoscerent, et quando alius colebatur ut Deus, vel cognosceretur ut Deus, dolebat, tanquam si videat uxorem suam amantem alium virum. » S. Bernardinus docet quoque zelum esse amoris partem, cum scribit: « Inflammatus affectus est zelus constantissimus. » Est enim zelus amor exardescens, atque irascens contra ea, quæ sunt contraria suo amato, vel suo amori. Cum enim duplex sit amor, scilicet Dei et proximi, atque in his duobus mandatis « tota lex pendet, sicut dicitur, *Matth.*, xxii, hinc est, quod in quolibet inflammato affectu, debet esse duplex zelus: primus honoris et gloriæ Dei, secundus salutis proximorum. Primus zelus est honoris Dei, quo mens sancte irascitur et exardescit, quod Deus non cognoscitur, non diligitur, non timetur, non debitis officiis, nec servitiis honoratur. » Quando quis sincero corde amat aliquam personam dignam et virtute præditam, sufferre non potest, ut illa male tractetur, inhonoretur, vilipendatur, aut quomodo quodeumque aliud malum patiatur; sed optaret ut omnes illam certatim venerarentur et cuncta ei deferrent obsequia: « Dens sancte irascitur et exardescit. »

VERSUS 41.

Congregatis autem Pharisæis, interrogavit eos Jesus, dicens.

1. — Consideranda hic est ingens Salvatoris benignitas, bonum ex malo elicientis; etenim in-

vidia et malignitate pharisaica, qua ipsum perpropositam ei interrogationem apud populum confundere nitebantur, usus est ad dandam illis perfectam divinitatis suae notitiam, dicens, *Joan.*, III, 9 : *Quid vobis videtur de Christo?* quibus verbis, quantum ex parte sua erat, ignorantiae ipsorum tenebras illuminare voluit : *Sed dilexerunt magis tenebras quam lucem*; hæc autem notitia tanto illis opportunior erat, quanto certius se eadem septimana ab iis crucifigendum esse sciebant; hic autem inexcusabilis eorum error erat, quod tunc huic notitiæ indilate cooperati fuerint, quia si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixerunt, *I Cor.*, II, 8; felices profecto futuri si hoc lumen ultro admisissent, quia hæc est vita æterna, ut cognoscant te. *Joan.*, XVII, 3.

Additio.

1. — *Congregatis autem Phariseis, interrogavit eos Jesus.* In eam finem congregantur Pharisei, ut Jesu sapientiam despicerent et deprimerent, ut patet ex *Marc.*, XII, adeoque ex malo calumniandi fine accesserunt. Sed summa Christi pietas ex ipso concursu Phariseorum, sumit occasionem ad eos instruendos de Messia persona, excellentia ac dignitate. Ita ait D. Hieronymus : « Qui ad tentandum Jesum fuerant congregati, et veritatem fraudulenta interrogatione carpere nitebantur, occasio nem præbuerunt consultationis suæ, » et excellentissimæ Christi doctrinæ. Solum enim Christo Deo proprium est, ex malis elicere bona, et odium demonis ejusque tentationes, in majus nostrum convertere bonum. Quod ex bono eliciatur malum, diaboli opus est, qui ad inhonestas illas distractiones, quando auscultatur Misse sacrificium, instigat et collaborat, ut elemosyna, ab initio ex motivo charitatis exhibita, ordinetur postea ad incontinentiam, et sic de aliis; verum quis alius præter Deum ex malis bonum elicere potest? « Judicavit de malis bona facere. » Unde ait S. Petrus Damianus : « Ecclesia Catholica per totum orbem valde lateque diffusa, omnibus errantibus utitur ad profectus suos; gentibus scilicet ad operationis suæ materiam; hæreticis ad probationem doctrinæ suæ; schismaticis ad documentum stabilitatis suæ; Judæis ad comparationem pulchritudinis suæ. »

S. Prosper ostendit nobis utilitatem quam Dei adjuvante gratia, ex tentationibus percipere possumus, dicens : « Ad magnam utilitatem fidelium materia est certaminis, ut non superbiat sanctitas, dum pulsatur infirmitas. Nemo tam perfectus et sanctus, qui non habeat aliquando tentationes; et plane eis carere non possumus. Sunt tamen tentationes homini sæpe valde utiles, licet molestæ sint et graves, quia in illis homo humiliatur, purgatur et expolitur. Nescimus sæpe quid possimus; sed tentatio aperit quid su-

« mus. » Beatus Laurentius ait : « Procul dubio tentatio est que non solum hominem perficit, « verum etiam divinæ providentiæ thesauros pate- « facit. »

VERSUS 42.

Quid vobis videtur de Christo? cujus filius est? dicunt ei David.

1. — S. Thomas hanc interrogationem difficilem pariter et congruam fuisse notat : « Difficillima, quia « habetur, *Isa.*, LIII, 8 : *Generationem ejus quis enar- « rabit?* Et al. congrua, quia habebant opinionem, « quod esset purus homo, et non credebant ipsum « esse Deum; » quod si ipsum talem credidissent, non utique illum tentassent, hoc enim præcepto Dei relato contrarium fuisset, scilicet : *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Albertus Magnus vocem *vobis* considerans : « *Vobis,* » inquit, « qui scientiam pro- « fitemini et religionem, » erant enim Pharisei apud Judæos, quod apud nos sunt Religiosi reformate viventes, qui spiritualis vitæ et doctrine sacræ magistri existunt. *Malac.*, II, 7 : *Labia Sacerdotis custodiunt scientiam et legem requirunt ex ore ejus, et ideo præter bonitatem scientia quoque possidenda est.*

Cujus filius est.

2. — « Causa interrogationis fuit, » inquit Albertus Magnus, « quia Christum dicebant venturum « et præsentem Filium Dei esse confiteri volebant; » ad quod probandum, textum illum *Joan.*, X, 33, adducit, ubi dicebant : *Nos de bono opere non lapidamus te, sed quia tu homo cum sis, facis te ipsum Deum.* Chrysostomus hanc interrogationem hoc tempore valde opportunam fuisse notat : « Nam « quoniam ad passionem jam iturus erat, eam pro- « phetiam in medium adducere voluit, quæ apertissime Dominum ipsum esse prædicat. »

3. — Paulus de Palatio aliam quandam hujus factæ interrogationis congruentiam notat, reflectens se ad paulo ante inculcatam dilectionis præceptum; ait enim : « Equidem jure duobus maximis manda- « tis questio hæc adjuncta est, ut intelligamus « Christum esse Filium Dei et hominis, ut hoc « unicum nos ad Dei et hominis dilectionem ascen- « dat; quis enim non amet Deum propter homi- « nem factum? »

4. — Jansenius hunc discursum, cum Phariseis habitum, non modo Judæis illius temporis, sed etiam qui his temporibus vivunt, proficuum fuisse notat : « Siquidem et hi suum Christum, quem « adhuc venturum expectant, putant tantum fore « purum hominem, nec alia re magis abhorrent a « Christianorum fide, quam quod ea prædicet, « Christum hominem vere etiam esse Deum, quasi « hæc ratione multos colamus deos, contra illud, « quod in Scriptura toties dicitur, unum esse

« Deum. » Verum quidem est, quod Messiam Filium Dei appellabant; unde Caiphas summus Sacerdos, Christum interrogans, *Matth.*, XXVI, 63, ait : *Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus, Filius Dei vivi.* Intelligebant quoque ex Psalmo secundo, vers. 7, Messiam hoc titulo nominandum esse : *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu.* Et alibi, *Psal.*, LXXXVIII, 27 : *Ipse invocabit me, Pater meus es tu, Deus meus et susceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ Regibus terræ;* at vero hi, aliisque Scripture textibus, ut ait Jansenius, « intelligebant fore Filium Dei, singulari « quadam et eximia præ aliis electione et adoptione « divina. »

Dicunt ei, David.

5. — S. Thomas considerat quod cum in Christo divina pariter et humana generatio fuerit, ipsi ad hanc secundam responderint, de qua prædictum erat, *Jerem.*, XXV, 3 : *Suscitavit David germen justum.* Et *Rom.*, I, 3 : *Qui factus est ei ex semine David, secundum carnem.*

6. — Valde congruenter ipsum filium David nominarunt, de quo dicitur : *Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus;* quia cum jure merito Salvator malitiæ pharisaicæ indignari debuisset, ipsis potius vel maxime benefacit per salutare instructiones et per notitiam divinitatis suæ, quam illis dare salagebat, licet ipsi hæc ejus bonitate abuterentur.

Additio.

1. — *Quid vobis videtur de Christo? Cujus filius est?* Varias insidias, quas Pharisei Christo struebant, diabolicæ militiæ argumenta erant, quas ex eo capite ortas existimat S. Chrysostomus quod eum ut purum hominem consideraverint. Unde citatus a D. Thoma, in *Catena*, ait : « Judæi æstimautes, Christum esse hominem purum, eum « tentabant. Nec enim tentassent si Filium Dei « credissent. Volens ergo Christus ostendere quod « cognoscebat fallaciam cordis eorum, et quia Deus « erat, non manifeste voluit dicere veritatem, ne « occasione blasphemie invenientes, Judæi am- « plus insanirent : nec omnino tacere, quia ad hoc « venerat, ut veritatem annuntiaret; ideo talem « interrogationem eis proposuit, ut ipsa interro- « gatio eis ostenderet quis esset. » Atque ita a blasphemis, qui in Christum jactabant, aliisque maledicentibus avocarentur. Nam qui Dei notitiam habet, illum offendere nequit, et ideo peccator peccare volens Deum a se repellit. S. Joannes Apostolus mendacii redarguit illum qui notitiam Dei se habere proficitur et tamen, eodem tempore, divina ejus præcepta prevaricatur, *I Joan.*, II, 4 : *Qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est, et in hoc veritas non est.* Ipse enim a Deo illuminatus, impossibile esse censebat, quod is, qui

Deum agnoscit, eundem simul offendere queat. Ejusdem quoque mentis fuit virgo illa, quæ ut Cornelius a Lapide scribit, moriens dixit : « Discedo « ex hoc mundo, cum hac sola incapacitate, quod « nequeam comprehendere, quomodo creatura « possit deliberate committere peccatum mortale, « contra suum Creatorem, quem ut talem agno- « scit. » Cælius Rhodiginus refert de Socrate, eum suis discipulis, cunctisque aliis, hanc propositionem asserere et insinuare fuisse solitum, scilicet : « Nemi- « nem scienter peccare. » Verum quidem est Prophetam Regium, de quo dicitur sedens in cathedra sapientissimus, in enormia adulterii et homicidii peccata fuisse lapsum; verumtamen advertendum est idipsum ab eo ignoranter et insipienter fuisse factum; unde postea dixit : *Putrauerunt et corruptæ sunt civitates meæ;* quæ verba explicans S. Basilius inquit : « Insipientiam stultum suum factum nomi- « nat, ab insipientia procedens; omne enim pecca- « tum per stultitiam fit. » D. Chrysostomus, *Rom.*, XIII in *I ad Cor.*, ait : « Quid erat David sapientius, « qui dicebat : *Incerta et occulta sapientiæ tuæ « manifestasti mihi?* Sed quando injustis oculis vidit « uxorem militis, tunc dicebat, id sibi accidere, « quod iis qui navigant in mari furenti : *Omnis « sapientiæ meæ absorpta est.* Quamobrem dicebat : « *Putrauerunt et corruptæ sunt civitates meæ.* Non « sapit ergo, nec mentem habet qui peccat; est « enim ebrius et ejus caligant oculi. »

Impii apud Sapientem, licet inviti et inutiliter confessi sunt, causam præcipitii sui, per quod in æternum perditionis barathrum prolapsi sunt, hanc unicam fuisse quod scilicet lumine divino fuerint destituti. Dixerunt enim : *Ergo erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non lucit nobis, et sol intelligentiæ non est ortus nobis.* Sed eheu! quid dicitis o impii? Nec sol intelligentiæ vobis est ortus? Numquid Psalmista veridicum hoc contra vos perhibet testimonium : *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine?* Et alio in loco : *Non est qui se abscondat a colore ejus?* Respondetur verissimum quidem hoc esse; non tamen sufficere, quod sol nobis luceat, suisque radiis iis domum nostram penetrare satagat, quando nos ei, ne ingredi possit, ocludimus fenestras. Psalmista ait : *Noluit intelligere, ut bene ageret.* De impio autem totaliter contrario dici potest : *Noluit intelligere ut male ageret.* Priusquam enim peccatum committat; ad obiectum adversus quod armatur, se minime reflectit : *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixerunt.* *I Cor.*, II, 8. Hæc igitur est causa exterminii innumerabilium animarum, quia desolatione desolata est omnis terra, quia nullus est qui recogit corde.

VERSUS 43.

Ait illis: Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus, etc.

1. — S. Thomas super hæc verba scribit quod in lege Mosæ patrem filio majorem esse manifestum erat, ideoque Christus loquebatur consequenter, dum ait, quod filius proprii patris dominus esse non possit: *Ergo vel Christus non est filius David, vel in eo est aliquid majus David, cum vocet eum Dominum*; ad objectionem vero, quam facere poterant, quod David id dicens deceptus fuisset, respondet: *In spiritu vocat eum Dominum, « id est, » ut Dionysius Carthusianus ait, « inspirante et « docente Spiritu Sancto, vel in spiritali et propheta intuitu, » idque ut Albertus Magnus ait: « Ne putetur humana esse deceptio. » S. Thomas in hoc Psalmi textu tria ponderat: « Primo, præcæminentiam ad Sanctos: *Dixit Dominus Dominus meo, sede a dextris meis*; secundo, æqualitatem ad Patrem: *Sede a dextris meis*; tertio, dominium « super rebelles: *Ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum.* » S. Anselmus ait: « Vocat Dominum, quod revera est secundum Deitatem; quomodo ergo filius ejus est secundum carnem? » Auctor Imperfecti idem quoque perpendit, *Hom. xxv, dicens: « Numquid poterat Dominus ejus esse, qui ex eo fuerat nasciturus? »**

2. — Cajetanus pro horum verborum notitia inquit: « Vera solutio questionis est, quod Messias « habet utramque conditionem, scilicet quod sit « filius Davidis et quod sit Dominus Davidis; filius « est, secundum quod homo; Dominus secundum « quod Deus. » Pharisei autem in Messia unica persona duas diversas naturas, humanam scilicet et divinam unientes esse ignorabant, ac proinde hallucinabantur.

3. — Sciendum vero est, *sedere* illud non esse de sessione corporali intelligendum, et ideo Albertus Magnus, in *Matth.*, ait: « In sede æqualitatis secundum divinam naturam et secundum humanam « in potioribus bonis. » Dionysius Carthusianus ait: « Id est, mecum regnando, esto mihi æqualis, « unde ad Hebræos Apostolus de Christo dicit: *Qui cum sit splendor paternæ gloriæ, sedet ad dexteram « majestatis in cælestis.* Secundo, quantum ad Christi « humanitatem: *Sede a dextris meis*, id est, præcunctis creaturis esto mihi vicinior et in potioribus bonis meis consisto. » S. Remigius ait: « Non est intelligendum, quod Deus corporeus sit, ut dexteram vel sinistram habeat, sed a dextris Dei « sedere, est in honore et æqualitate paternæ dignitatis manere. »

4. — Quinam hi inimici sint, Lucas Brugensis declarat, dicens: « Eos, qui tibi adversantur, quicumque illi sint, reges, populi, regna, imperia, « Judæi, Gentiles, Turcæ et alii quicumque; » sic

divina justitia Valerianum Imperatorem, truenlentissimum Christiani nominis persecutorem cepit, dum ipsum Saporis Regis Persarum mancipium fecit, qui equum conscensurus, eo lanquam scabellum usus fuit. Dionysius Carthusianus ait: « Id est, omnes reprobos tibi subjeciam, quod erit in die « iudicii, a principio quippe incarnationis Filii Dei, « data est Christo homini omnis potestas in cælo et « in terra, quantum ad potestatis hujus passionem. »

Additio.

a. — *Quomodo ergo David vocat eum Dominum?* Christus his verbis eorum ignorantiam ac insipientiam arguit; scilicet eorum peccata, quæ admittébant, tum erga se, tum quod legerent Scripturas, nec ut docet Doctores, intelligerent et penetrarent, ne eisdem conformiter de Christo sentire cogerentur. Peccatum enim ignorantia vocatur ob defectum notitiæ ipsius Dei. Propheta Regius, licet de se gloriaris fuerit dicendo: *Super senes intellexi*; licet quoque eidem omnes incretæ Sapientiæ thesauri aperti fuerint: *Ocultæ sapientiæ tuæ manifestasti mihi*; idem tamen peccatis suis, quæ primo loco *delicta* appellavit, ignorantia nomen attribuit, *Psalm. xxiv, 27: Delicta juventutis meæ et ignorantias meas ne memineris.* At vero dicit aliquis: Quomodo adulterium cum Bersabea commissum, Urie homicidium, culpæ ignorantia nominari poterunt? Quomodo David de illis dicere valebit: *Ignorantias meas ne memineris?* Respondeo, omne peccatum, quantumvis enorme sit, nomen ignorantia mereri, siquidem verissimum est id quod idem Regius Propheta inquit: *Delicta quæ intelligit?* Ubi S. Ambrosius legit, *lapsus*; S. Hieronymus, *errores*; Aquila, *ignorantias*. Quod si enim peccator caperet, quam gravis sit injuria, quam Deus per culpam recipit, quam ingens sit damnum, quod sibihiipsi facit, quanta sit deformitas et vilitas peccati, nunquam adeo præsumptuosus, aut stolidus futurus esset, ut illud committeret. Ac proinde omnis peccans merito appellatur ignorans et omnis divinæ legis transgressio est ignorantia.

Peccatum est aversio a summo honore et conversio ad creaturam. Sicut autem stultus foret, qui pro fragili quodam vitro, magni pretii adamantem dimitteret, ita quoque nomen stulti meretur, qui Creatorem propter res creatas deserit. Causa autem hujus inordinationis est, quia Deus non cognoscitur. Porro hæc bona creata nobis concessa sunt, ut nobis deserviant: *Omnia subiecisti sub pedibus ejus*; peccator autem in ipsis ultimum suum finem ponit, et cum bona hæc invisibilia sub pedibus habere debeat, iisdem pedibus Deum et divinam ejus legem subternit: « Quid enim agit peccator? « Creatore ac Domino spreto, adhæret creaturis « servis suis, totumque amorem suum, quem Do-

mino suo debet, impendet suis mancipiis; quod æque fodum ac stultum est, ac præmissos sibi a rege ministros, omni honoris et obsequiorum studio colere ac venerari, ipsum vero regem subsequenter, nec respicere, nec curare. » Hæc autem inordinatio, ut diximus, a defectu luminis et cognitionis Dei infinite bonitatis et majestatis procedit: *Homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est juvenis insipientibus, et similis factus est illis.* Porro jumenta ab impetu sensus se duci permittunt, nec discurrunt; eodem quoque modo facit peccator; peccat enim absque eo quod mentis oculos aperiat ad videndum quis sit ille quem offendit: *Mundus eum non cognovit*, inquit Joannes. Si enim reges et monarchæ illius illum cognovissent, utique ad pedes ejus sceptræ et diademata sua deposuissent, prout Seniores Apocalyptici faciebant; sed quid? *Obscuratum est insipientis cor eorum.* *Rom., 1, 21.*

VERSUS 44.

Et nemo poterat ei respondere verbum, neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.

Et nemo poterat ei respondere verbum.

1. — Lyranus rationem reddit, cur Scripturam sacram adductam negare non potuerint, dicitque, quod nostri temporis Judæi, Messie divinitatem negantes, hunc textum de Abraham et Eliezer, ejus œonomo, exponunt, quem hunc psalmum in gratiarum actionem composuisse dicant, ob victoriam, ab Abraham domino suo, de quinque Regibus reportatam, de quibus agit *Gen., xiv.* « Dicunt, » verba sunt Lyrani, « quod Eliezer loquitur sic: « *Dixit Dominus*, id est, Deus cæli, qui est Dominus « omnium, *Domino meo Abraham, sede a dextris meis*, quia confortavit eum, ut visum est, permittendo ei auxilium et præmium. » Docet autem responsi hujus falsitatem ex multis capitibus: « Primo, per titulum psalmi, ubi ponitur psalmus « David, etiam in Hebræo, quod non ponitur in « psalmis factis ab aliis. » Secundo, considerat Deum Patrem in eodem psalmo dicere ad Filium: *Ex utero ante luciferum genui te*, quod nequaquam de Abrahamo verificari potest. Denique in fine ejusdem psalmi dicitur: *Tu es sacerdos in æternum*, qui titulus citra omnem controversiam soli Christo competi.

2. — Bene dixit Sapiens: *Ut scirent, quia per quæ peccat quis, per hæc et torquetur*, id quod *Psalmista*, de malignis tractans, clarius expressit, dum

ait: *Comprehendantur in consiliis, quibus cogitant*; ita in presenti accidit Phariseis, interrogaverunt etenim hi Christum, ut os ei occluderent atque confunderent, persuadentes sibi, non posse Christum respondere ad interrogata; sed ecce ipsi contra confusi obtutescent, non invenientes quod opponant. Unde S. Hieronymus inquit: « Qui ad tantum Jesum fuerant congregati et veritatem « fraudulenta interrogatione carpere nitentur, « occasionem præbuerunt confutationis suæ. »

3. — Juxta S. Thomam, silentium hoc non voluntarium, sed coactum fuit; dicit enim: « Silere « runt ex tunc, non volentes, sed non habendo aliquid dicere. »

Neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.

4. — Non quasi fuissent devicti, inquit S. Hieronymus; at: « In sermonibus confutati, ultro non « interrogant, sed apertissime comprehensum, « Romane tradunt potestati, ex quo intelligimus, « venena invidia potestæ quidem superari, sed difficile conquiscere. »

5. — S. Augustinus, in *Psalm. cix*, de hac Pharisæorum obstinatione et superbia ita discurrit: « Maluerunt inflata taciturnitate disrumpi, quam « humili confessione edoceri; » aliam hujus Pharisæi silentii causam tradit Auctor Imperfecti, inquit: « Intelligimus, non illis desinentibus interrogare, Christus desit docere, sed quia Christus « desiderat eos jam ulterius velle docere, ideo et illi « desiderunt ausi esse interrogare. » Considerari insuper potest, hæc omnia contigisse, paucis ante Christi mortem diebus, ad quod se illam reflexit Lucas Brugensis, inquit: « Ex illa die Martis, « tertia ante diem passionis; » voluit namque Christus opportunissime suam declarare divinitatem, ne crucifixo sui ullam haberent flagitii excusationem, ratione ignorantia; utpote infallibili per ipsum Christum, de ejus divinitatis convicti testimonio.

6. — Albertus Magnus, in *Matth.*, ait: « Videntes, quod intentionem eorum sciret. » Dionysius Carthusianus dicit: « Quia timebant vicini alique « confundi, verumtamen post paucos dies, videlicet « tres aut quatuor, ausi fuerunt eum captivare et « crucifigere. » Notandum autem, Caipham et Annam a Salvatore petiisse, ut diceret, num Filius Dei esset, id quod alii pariter fecerunt; unde deducit: « Quod hæc consuetudo sit impiorum, ut quando « prevalere non possunt per rationem atque justitiam, prevalere conentur per oppressionem et « violentiam. »